

Αρχαία Ελληνική Τέχνη: Ο Μινωϊκός Πολιτισμός

Ευάγγελος Β. Τσακνάκης

Φοιτητική Εργασία (ΕΛΠ1570, ΑΠΚΥ)
Δολίχη, 11-2009

Περιεχόμενα:

Εισαγωγή

1. Μινωϊκός πολιτισμός: Εποχή και γεωγραφικά όρια
2. Ο όρος «μινωϊκός» πολιτισμός και η επίδραση του Άρθουρ Έβανς στη μινωϊκή αρχαιολογία.
3. Το ανάκτορο των Μαλίων
4. Η τοιχογραφία των ταυροκαθαψίων

Επίλογος

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

Τα λιγοστά στοιχεία, σήμερα, που συνθέτουν την εικόνα του μινωϊκού πολιτισμού, προσδίδουν ένα μυστήριο σε αυτόν τον κόσμο, τον κόσμο των Μινωιτών, που άνθησε στην εποχή του χαλκού, φτάνοντας στο απόγειό του. Αποτελεί τον αρχαιότερο ευρωπαϊκό πολιτισμό, με κοινωνική οργάνωση, που γνωρίζουμε. Επιχειρώντας να προσεγγίσουμε ορισμένα στοιχεία του, βάσει των αποικιών των Μινωιτών και τις επιρροές τους σε άλλους πολιτισμούς, θα τον τοποθετήσουμε μέσα στο χρόνο εντάσσοντάς τον γεωγραφικά ανά εποχή. Ωστόσο, θα δούμε ποιος και γιατί εισήγαγε τον όρο «μινωϊκός» καθώς και την επίδρασή του στη μινωϊκή αρχαιολογία. Τέλος, θα εξετάσουμε το ανάκτορο των Μαλίων και την τοιχογραφία των ταυροκαθαψίων του ανακτόρου της Κνωσού.

1. Μινωϊκός πολιτισμός: Εποχή και γεωγραφικά όρια

Στην εποχή του Χαλκού και συγκεκριμένα από το 3500 π.Χ. περίπου έως το 1015 π.Χ. συναντάμε τον Μινωϊκό πολιτισμό. Ο αρχαιολόγος Arthur Evans, την περίοδο από το 3500 π.Χ. έως το 2025 π.Χ., αποκαλεί Πρωτομινωϊκή, η οποία διαιρείται σε τρεις υποπεριόδους I, II, και III. Ακολουθεί η Μεσομινωϊκή περίοδος IA, IB, II, IIIA1, IIIA2, IIIB και IIIG από το 2160/1970 π.Χ. περίπου έως το 1600 π.Χ. περίπου. Η Υστερομινωϊκή περίοδος, που υποδιαιρείται όπως η προηγούμενη, περιλαμβάνει το χρονικό διάστημα από το 1600 π.Χ. περίπου έως το 1070 π.Χ. περίπου.

Ακολουθεί η Υπομινωϊκή περίοδος που τελειώνει το 1015 π.Χ.¹

Ήδη, από τη νεολιθική περίοδο, στην Κρήτη, υπήρχαν αρκετοί πυρήνες πρωτο-πόλεων. Την περίοδο 2200/2000 π.Χ. όμως χτίστηκαν τα πρώτα ανάκτορα. Είναι πιθανό, κατά την περίοδο 2000-1600 π.Χ., η Κρήτη να ήταν χωρισμένη σε μεγάλες περιφέρειες που η καθεμιά τους να εξουσιάζονταν από ένα ανάκτορο. Λόγω έλλειψης κοιτασμάτων μετάλλων, οι Μινωίτες, από εκείνη την εποχή, ήρθαν σε επαφή με άλλους πολιτισμούς. Στη Μεσομινωϊκή περίοδο, Μινωίτες αποίκησαν στα Κήθυρα, μιας και αποτελούσαν σταθμό στο πέρασμά τους για την Πελοπόννησο. Σημεία των ακτών της Αττικής και της Λακωνίας χρησιμοποιήθηκαν σαν σκάλες και η μινωϊκή αγγειοπλαστική εισέδουε άνετα σε ολόκληρη την Πελοπόννησο, την Αττική έως και τη Βοιωτία. Ωστόσο, έχουν διαπιστωθεί οι επαφές των Μινωιτών με την Μεσοποταμία και την Παλαιστίνη της Εγγύς Ανατολής και ιδιαίτερα με την Αίγυπτο.²

Γύρω στο 1700 π.Χ. καταστράφηκαν τα πρώτα ανάκτορα, πιθανόν λόγω σεισμού ή εσωτερικών συγκρούσεων, αλλά πολύ σύντομα τα νέα ανάκτορα, από το 1600 π.Χ. έως το 1450 π.Χ. και έως το 1375 π.Χ. αυτό της Κνωσού, θα είναι πολύ ωραιότερα από τα προηγούμενα. Την εποχή αυτή, ο Μινωϊκός πολιτισμός θα φθάσει στο απόγειό του. Άποικοι Κρήτες εγκαταστάθηκαν στη Ρόδο (Τριάντα) και στις ακτές της Μικράς Ασίας, στην Ιασό και στη Μίλητο. Η Κέα, η Μήλος και η Θήρα δέχθηκαν σημαντικούς αριθμούς κρητικών πληθυσμών. Οι σχέσεις με την Αίγυπτο, τη Συρία και την Παλαιστίνη διευρύνθηκαν. Στην ηπειρωτική Ελλάδα, η μινωϊκή επιρροή -εισαγωγή υλικού, ειδικευμένων τεχνικών, επιδράσεις θρησκευτικές, κτλ- ποτέ δεν ήταν τόσο ισχυρή όσο στη διάρκεια αυτών των αιώνων (Μεσσηνία, Αργολίδα) αν και δεν τίθεται θέμα αποικισμού. Η Κρήτη εξουσιάζεται από τα τέσσερα ανάκτορα της Κνωσού, της Φαιστού, των Μαλίων και του Ζάκρου.³

Το 1450 π.Χ. κατέρρευσαν τα μεγάλα ανάκτορα, πλην της Κνωσού, χωρίς να είναι διαπιστωμένος ο λόγος. Ερημώθηκαν όλοι οι τόποι, οι πλούσιες κατοικίες δεν κατοικήθηκαν ξανά, ενώ οι άποικοι εγκατέλειψαν τους τόπους τους και στις περισσότερες περιπτώσεις εγκαταστάθηκαν οι Μυκηναίοι. Στο δεύτερο μισό του 15ου αιώνα οι Μυκηναίοι θα εγκατασταθούν σε ολόκληρη την Κρήτη και το μόνο ανάκτορο που επιβίωσε έως το 1375 π.Χ. ήταν της Κνωσού, που καταστράφηκε πιθανόν από μεγάλο σεισμό. Η ζωή στην Κρήτη, συνεχίστηκε ως μυκηναϊκή πολιτιστικά, πιθανόν και πολιτικά.⁴

1 Βλ. Μαραγκού, Λ. Χρονολογικός πίνακας της Μινωϊκής Κρήτης .

2 Mosse, C., σσ. 66-68.

3 Mosse (2009), σ. 69.

4 Mosse (2009), σ. 72.

2. Ο όρος «μινωικός» πολιτισμός και η επίδραση του Άρθουρ Έβανς στη μινωική αρχαιολογία.

Ο όρος «μινωικός» εισήχθη από τον Arthur Evans, τον πρώτο αρχαιολόγο που ανάσκαψε το ανάκτορο του Μίνωα στην Κνωσό το 1900. Προτίμησε αυτόν τον όρο, επειδή σύμφωνα με τη μυθολογία ο Μίνωας ήταν ο βασιλιάς της Κνωσού.

Η αρχαιολογική σκαπάνη του Arthur Evans έφερε στο φως ενεπίγραφες πήλινες πινακίδες διοικητικού χαρακτήρα σε Γραμμική Β και αργότερα προστέθηκαν και άλλες από μυκηναϊκές θέσεις. Έως το 1954, που αποκρυπτογραφήθηκε η Γραμμική Β, η οποία απέδιδε μια πρώιμη μορφή της ελληνικής γλώσσας, υπήρχε η διαμάχη σχετικά με το αν οι Μινωίτες και οι Μυκηναίοι ήταν Έλληνες ή αν οι Έλληνες έφτασαν στη νότια Βαλκανική μετά την πτώση του μυκηναϊκού πολιτισμού. Λίγο πριν τη δεκαετία του '70, κυριαρχούσαν οι ερμηνείες που έδινε κυρίως ο Arthur Evans στις ανασκαφές της Κνωσού. Έκτοτε, μεγάλη επιρροή στην Αρχαιολογία του Αιγαίου της Εποχής του Χαλκού ασκείται από τις νέες θεωρητικές προσεγγίσεις της αρχαιολογικής επιστήμης.

Είναι φανερό, πως η περαιτέρω έρευνα της εποχής του Χαλκού επηρεάστηκε αποφασιστικά από τις ανασκαφές του Arthur Evans στο ανάκτορο του Μίνωα το 1900. Από τότε έως σήμερα, πολυάριθμες ανασκαφές, υπό τη διεύθυνση αρχαιολόγων διαφόρων εθνικοτήτων, λαμβάνουν χώρα σε όλη την Ελλάδα. Το αποτέλεσμα είναι ότι ο τομέας αυτός έχει γνωρίσει διεθνώς μεγάλη άνθηση, αφού διοργανώνονται πολυάριθμες διεθνείς συναντήσεις που αφορούν ζητήματα της Αρχαιολογίας του Αιγαίου.⁵

3. Το ανάκτορο των Μαλίων

Το ανάκτορο των Μαλίων (εικ. 1) βρίσκεται στους πρόποδες της οροσειράς Σελένας της Κρήτης και είναι το τρίτο σε έκταση, μετά τα ανάκτορα της Κνωσού και της Φαιστού. Κτισμένο το 1900 π.Χ. περίπου, καταλαμβάνει έκταση 7.500 τ.μ. Το 1700 π.Χ. καταστράφηκε, ενώ πενήντα χρόνια αργότερα ξανακτίστηκε. Η τελική του καταστροφή επήλθε γύρω στο 1450 π.Χ. από πυρκαγιά, τα αίτια της οποίας παραμένουν άγνωστα.

Το ανάκτορο χαρακτηρίζεται από τη μεγάλη κεντρική αυλή, όπου στο κέντρο της υπάρχει ένας βωμός. Η κύρια όψη του είναι η δυτική, απ' όπου γίνεται και η πρόσβαση μέσω των "πομπικών δρόμων", που είναι υπερυψωμένοι διάδρομοι, ενώ είσοδοι ανοίγονται σε κάθε πλευρά του συγκροτήματος. Η λιθόστρωτη αίθουσα υποδοχής, οι αποθηκευτικοί χώροι και οι σιτοβολώνες, τα ιερά και τα επίσημα διαμερίσματα, οι

πεσσοί, τα κλιμακοστάσια, οι φωταγωγοί, το σύστημα αυλακιών και συλλεκτήρων, οι χώροι κατοικίας και φιλοξενίας, τα εργαστήρια, η αίθουσα ακροάσεων και η δεξαμενή καθαρών πίσω από αυτήν, μαρτυρούν την ύπαρξη της κοινωνικής οργάνωσης, καθώς και την επιβλητικότητα και το μεγαλείο του ανακτόρου.⁶

Η γεωγραφική θέση του ανακτόρου ήταν καθοριστικής σημασίας, αφού μπορούσε να ελέγχει και να επικοινωνεί με την ηπειρωτική Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου, ενώ είναι πιθανό να βρισκόταν ένα σημαντικό λιμάνι κοντά στο ανάκτορο. Το ανάκτορο αποτελούσε το κέντρο ολόκληρης της αστικής περιοχής και οι διάφορες συνοικίες της μινωικής πόλης βρίσκονται σε κοντινή απόσταση. Η πόλη περικλειόταν από τείχος και τα νεκροταφεία της εντοπίζονται βόρεια, παραλιακά. Αν και το αρχαίο όνομα της πόλης είναι άγνωστο σε εμάς σήμερα, πιστεύεται ότι στη θέση του ανακτόρου βρισκόταν η Μίλατος με βασιλιά τον Σαρπηδώνα, γιο του Δία και της Ευρώπης και νεότερο αδερφό του Μίνωα.⁷

Εικ. 1: Αεροφωτογραφία του ανακτόρου των Μαλίων⁸

4. Η τοιχογραφία των ταυροκαθαψίων

Πρόκειται για το πιο αντιπροσωπευτικό έργο τέχνης του μινωικού πολιτισμού, παγκοσμίως.⁹ Η τοιχογραφία των ταυροκαθαψίων (εικ. 2), όπως οι νωπογραφίες (fresco) της εποχής του Χαλκού στο Αιγαίο, είναι αποτέλεσμα βαφής υγρού κονιάματος, στο οποίο, κατά την στέγνωση, τα χρώματα σταθεροποιήθηκαν.¹⁰ Ο τοίχος που την φιλοξενούσε κατέρρευσε και τα κομμάτια της τοιχογραφίας έπεσαν επάνω σε μεταγενέστερους τοίχους και δάπεδα, με αποτέλεσμα το αριστερό κομμάτι με το σώμα της γυναίκας και τα άκρα των κεράτων, ενδεχομένως, να ανήκει σε άλλο πίνακα.¹¹ Η τοιχογραφία ανακαλύφθηκε στην ανατολική πλευρά του ανακτόρου της Κνωσού και

6 Βλ. Αποστολάκου, Στ. αρχαιολόγος.

7 Βλ. Αποστολάκου, Στ. αρχαιολόγος.

8 Βλ. ΚΓ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.

9 Βλ. Εγκυκλοπαίδεια Hellenica.

10 Hood (1993), σ. 56.

11 Hood (1993), σ.σ. 70, 72.

5 Holscher (2005), *Κλασική Αρχαιολογία* σσ. 134-136.

Τοποθετείται στην Υστερομινωική ΙΙ, περίπου το 1450 π.Χ. Το ύψος της ανέρχεται σε 70 εκατοστά, περίπου και εκτίθεται στο Μουσείο Ηρακλείου.¹²

Το θέμα της τοιχογραφίας περιλαμβάνει τον χαρακτηριστικό ταύρο με ρόδινο χρώμα, όπου το ζώο κινείται ορμητικά προς τη γυναίκα, η οποία στηρίζεται στα κέρατά του. Η άλλη γυναίκα, πίσω από τον ταύρο, έχει απλωμένα τα χέρια της για να δεχθεί το αιωρούμενο σώμα του ανδρός που ακροβατεί και βρίσκεται, τη στιγμή εκείνη, στην πλάτη του ζώου.¹³ Απεικονίζει σκηνή ταυροπαιδιάς, όπου συμμετείχαν και άνδρες και γυναίκες. Ωστόσο, τα περιγράμματα γύρω από ορισμένες μορφές στην τοιχογραφία των ταυροκαθαψίων, που τείνουν να δώσουν δισδιάστατη απεικόνιση, υποδηλώνουν επίσης χρονολογία μετά την Υστερομινωική Ι. Το γεγονός όμως, ότι απεικονίζονται γραμμές στο σώμα και τις κνήμες μιας γυναίκας, μαρτυρά την προσπάθεια του καλλιτέχνη να προσδώσει τρισδιάστατη απόδοση του έργου, κάτι εξαιρετικά σπάνιο στην εποχή του Χαλκού, όπου συνηθίζονται οι σκιαγραφικές μορφές¹⁴ και λόγω της προσπάθειας της φωτοσκίασης, πιθανόν χρονολογείται στην εποχή όπου ο συρμός των ανάγλυφων τοιχογραφιών ήταν σε παρακμή.¹⁵

Εικ. 2: Η τοιχογραφία των ταυροκαθαψίων¹⁶

Αν και αθλήματα με ταύρους διεξάγονταν και σε άλλους προϊστορικούς πολιτισμούς, λ.χ. της Αιγύπτου και της Ανατολής, στην Κρήτη το επίπεδο δεξιοτεχνίας ήταν πολύ υψηλό. Το κυβίστημα, ωστόσο, που ήταν μια μορφή ακροβατικού και κατάγεται από την Αίγυπτο, αποτελεί τη βάση της εξέλιξης των ταυροκαθαψίων. Η νωπογραφία της Κνωσού που εξετάζεται, περιλαμβάνει την τεχνική εκείνη, κατά την οποία ο αθλητής πηδώντας πάνω από το κεφάλι του ταύρου, έπεφτε με τα χέρια του πάνω στην πλάτη του ζώου, γυρνώντας μετά στον αέρα και προσγειωνόταν στο έδαφος πίσω από αυτό.

12 Hood (1993), σ. 72. εικ. 44.

13 Βλ. Εγκυκλοπαίδεια Hellenica.

14 Hood (1993), σ. 72.

15 Hood (1993), σ. 287.

16 Βλ. Εγκυκλοπαίδεια Hellenica.

Το άθλημα των ταυροκαθαψίων, πιθανόν να διεξάγονταν σε θρησκευτικά πλαίσια, αφού συμμετείχε το ιερό ζώο, ο ταύρος, και σκοπό είχε να αναδείξει τους ικανότερους αθλητές¹⁷. Θεωρείται ότι το αγώνισμα αυτό εκτελούνταν σε προστατευμένους χώρους με περίφραξη και στα Μάλια ο χώρος αυτός υπάρχει στα βορειοδυτικά του ανακτόρου¹⁸.

Επίλογος

Ο μινωικός πολιτισμός, ο πρώτος, οργανωμένος κοινωνικά, πολιτισμός του Αιγαίου, εξαπλώθηκε πολύ μακρινότερα από τα γεωγραφικά όρια της Κρήτης. Στην κορυφή της ακμής του έφτασε κατά την Υστερομινωική ΙΑ έως τα μέσα της Υστερομινωικής ΙΒ περιόδου και είναι αμφίβολο, τί γνώσεις θα είχαμε γι' αυτόν τον πολιτισμό, δίχως τη συμβολή του Arthur Evans. Όπως όλα τα ανάκτορα, έτσι και των Μαλίων αποτελούσε το κέντρο της ευρύτερης αστικής περιοχής, ενώ η επικοινωνία του με τον υπόλοιπο κόσμο βασιζόταν κυρίως στη γεωγραφική του θέση. Τέλος, η τοιχογραφία των ταυροκαθαψίων, στο ανάκτορο της Κνωσού, αποτελεί ένα από το γνωστότερα έργα τέχνης, της αρχαιότερης, κοινωνικά οργανωμένης, κοινωνίας της Ευρώπης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Holscher, T. (2005). *Κλασική Αρχαιολογία*. Μπφ Πάρις Παπαγεωργίου. Επιμ. Παυλίνα Καραναστιάση. Θεσσαλονίκη: εκδ. University Studio Press

Hood, S. (1993). *Η τέχνη στην Προϊστορική Ελλάδα*. Αθήνα: εκδ. Καρδαμίτσα

Mosse, C. and Schnapp-Gourbeillon, A. (2009). *Επίτομη Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας (2000-31 π.Χ.)*, μπφ. Λ. Στεφάνου. Αθήνα: εκδ. Παπαδήμα

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αποστολάκου, Στ., αρχαιολόγος. *Περιγραφή του Ανακτόρου των Μαλίων*. Ανάκτηση στις 20.10.2009 από το Υπουργείο Πολιτισμού http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=10261

Εγκυκλοπαίδεια Hellenica. *Ταυροκαθάψια*. Ανάκτηση στις 13.11.2009 <http://www.hellenica.de/Griechenland/Minos/GR/TaurokathapsiaToihografia.html>

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. *Ταυροκαθάψια*. Ανάκτηση στις 13.11.2009 από <http://www.fhw.gr/olympics/ancient/gr/102a.html>

ΚΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. *Αεροφωτογραφία του ανακτόρου των Μαλίων*. Ανάκτηση στις 20.10.2009 από το Υπουργείο Πολιτισμού http://odysseus.culture.gr/h/2/gh2562.jsp?obj_id=10261&mm_id=7922

Μαραγκού, Λ. *Μινωικός και ελληνικός πολιτισμός από τη Συλλογή Μητσολάκη*. Ίδρυμα Ν.Π. Γουλιανδρή-Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα, 1992, σ. 26. *Χρονολογικός Πίνακας*. Ανάκτηση στις 20.10.2009 από το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού <http://www.fhw.gr/chronos/02/crete/gr/gallery/index.html>

17 Βλ. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού.

18 Βλ. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού.